

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ОВЧАРЕНКО РОМАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 658.15

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ПІДПРИЄМСТВ
В УМОВАХ РИНКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ**

Спеціальність 08.04.01 - фінанси, грошовий обіг і кредит

Авгореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми - 2001

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Українській академії банківської справи
Національного банку України

- Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Єніфанов Анатолій Олександрович,
Українська академія банківської справи
Національного банку України, ректор
- Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Науменкова Світлана Валентинівна,
Українська академія банківської справи
Національного банку України,
завідуюча кафедрою фінансів;
- кандидат економічних наук, доцент
Мірошниченко Олександр Володимирович,
Товариство з обмеженою відповідальністю
“Синдикат”, директор
- Провідна установа - Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна, кафедра фінансів і кредиту,
Міністерство освіти і науки України

Захист дисертації відбудеться 28 грудня 2001 року о 13 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Українській академії
банківської справи за адресою: 40030, м. Суми,
вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми,
вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий “ 20 ” листопада 2001 р.

Вчений секретар

ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нова парадигма економічної системи, що формується в Україні в сучасних умовах і характеризується подальшим розвитком ринкових відносин, становленням конкурентного середовища в національній економіці, потребує активізації теоретичних досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми забезпечення ефективного фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах.

Функціонування підприємств та їх позиції на ринку визначаються не лише особливостями їх виробничо-господарської діяльності, специфікою організаційно-правових форм, але й можливостями забезпечення та використання конкурентних переваг. Таким чином, ефективність діяльності сучасного підприємства значною мірою залежить від рівня його адаптованості до умов ринкової конкуренції, що обумовлює необхідність запровадження відповідної системи управління фінансами, адекватної ринковим вимогам. Стратегічними завданнями розробки та реалізації ефективної системи управління фінансами підприємства є досягнення стратегічних та тактичних цілей його діяльності на основі використання ринкових механізмів залучення фінансових ресурсів, оптимізації структури капіталу та забезпечення фінансової стійкості, максимізації прибутку та підвищення ринкової вартості підприємства. При цьому визначального значення набуває забезпечення прозорості інформації стосовно фінансово-економічного стану підприємства як для власників, так і для потенційних інвесторів.

Сьогодні, як ніколи, потрібне ефективне залучення значних обсягів коштів з недержавних джерел інвестування для фінансування діяльності вітчизняних підприємств. Серед умов реалізації цього завдання можна зазначити надійність фінансового стану об'єктів інвестування, можливість отримання прибутку та забезпечення необхідних гарантій тим, хто має намір вкласти вільні кошти у розвиток виробничого сектора економіки України. Ось чому зараз актуального значення набуває питання розробки обґрунтованих прогнозів фінансового стану підприємства з урахуванням впливу численних факторів та визначення пріоритетних напрямків фінансової політики.

Теоретичні та практичні аспекти проблеми управління фінансами підприємств в умовах ринкової конкуренції досліджуються в працях вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців: М.С. Абрютиної, І.О. Бланка, Р. Брейлі, Є. Брігхема, Є.В. Бикової, В.М. Гейця, А. Гропеллі, А.О. Єпіфанова, В.В. Ковальова, Б. Коласса, Ф. Котлера, В.І. Міщенко, В.П. Москаленка, С.В. Науменкової, А.М. Поддєрьогіна, М. Портера, В.М. Родіонової, І.В. Сало, В.М. Суторміної, А.А. Чухно, А.Д. Шеремета та ін.

Позитивно оцінюючи результати цих досліджень у вирішенні багатьох теоретичних і практичних питань управління фінансами підприємств, слід водночас відзначити, що вони не повною мірою зорієнтовані на умови перехідної економіки і недостатньо пов'язані з конкретними стратегічними та поточними пріоритетами економічного розвитку підприємств України.

Все вищевикладене й обумовило вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження було використано при виконанні науково-дослідницьких тем: “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 01970044204) та “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 01996002342).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження проблеми підвищення фінансової стійкості підприємства як найважливішої складової забезпечення

конкурентних переваг в процесі реалізації стратегічних цілей його економічного розвитку та розробка практичних рекомендацій щодо створення ефективної системи управління фінансами підприємства в умовах конкурентної економіки.

Відповідно до поставленої мети було визначено наступні задачі дослідження:

- поглибити та конкретизувати економічну сутність категорії “фінансова стійкість підприємства” як однієї з найважливіших складових забезпечення його конкурентних переваг;
- обґрунтувати методологічні та методичні засади створення ефективної системи управління фінансами підприємства в умовах ринкової конкуренції;
- виявити основні напрямки зміцнення фінансової стійкості підприємства;
- розробити та обґрунтувати систему заходів щодо вдосконалення фінансового планування підприємства у разі втрати конкурентних переваг;
- вдосконалити механізм відбору потенційних контрагентів з метою забезпечення єдності основних завдань фінансового менеджменту підприємства.

Об’єктом дослідження є організація фінансового менеджменту на підприємстві в умовах ринкової конкуренції.

Предметом дослідження є оцінка фінансового стану підприємства і розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення управління фінансами підприємства в умовах ринкової конкуренції.

Методи дослідження. В процесі роботи залежно від конкретних цілей і задач використано наступні методи економічного аналізу та дослідження економічних процесів: розрахунково-аналітичний, нормативний, економіко-статистичний, балансовий, експертних оцінок, методи технічного аналізу, економіко-математичне прогнозування і моделювання тощо.

Дослідження сучасного стану організації системи фінансового менеджменту на вітчизняних та зарубіжних підприємствах здійснювалося на основі використання монографічного методу та методу порівняльного аналізу. Аналіз основних підходів та показників забезпечення фінансової стійкості підприємства проведено з використанням балансового, індексного та методу експертних оцінок. Розробку та обґрунтування системи вибору потенційних контрагентів з метою забезпечення єдності оперативних і стратегічних завдань фінансового менеджменту підприємства здійснено на основі нормативно-розрахункового методу та методу групувань. Розрахунок межі фінансової стійкості на основі аналізу ефективності грошових потоків підприємства проведено з використанням методів математичної оптимізації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- суттєво поглиблено та конкретизовано економічний зміст категорії “фінансова стійкість підприємства” як найважливішої складової забезпечення його конкурентних переваг;
- обґрунтовано методологічні та методичні засади організації фінансового менеджменту підприємства в умовах ринкової конкуренції;
- суттєво вдосконалено методика проведення експрес-аналізу оцінки фінансової стійкості підприємства з урахуванням стратегічних та оперативних цілей його діяльності в конкурентному середовищі;
- вперше обґрунтовано та запропоновано для використання у фінансовому менеджменті підприємства динамічну модель оперативного коригування фінансового плану підприємства залежно від змін ринкової кон’юнктури;
- суттєво уточнено механізм відбору потенційних контрагентів підприємства з метою забезпечення єдності основних завдань фінансового менеджменту підприємства;
- вдосконалено методика розрахунку межі фінансової стійкості підприємства на основі

аналізу ефективності грошових потоків.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається тим, що в результаті проведеної роботи по вивченню й узагальненню значного обсягу науково-методичної літератури, інструктивної інформації та фактичного матеріалу були обґрунтовані методологічні та методичні засади організації фінансового менеджменту підприємства в конкурентному середовищі.

На основі комплексного дослідження та аналізу динаміки основних показників, що визначають рівень фінансової стійкості підприємства, автором конкретизовано методичні підходи до кількісної та якісної оцінки фінансової стійкості підприємства в умовах ринкової конкуренції.

Вперше обґрунтовано та запропоновано для використання у фінансовому менеджменті динамічну модель оперативного коригування фінансового плану підприємства залежно від змін ринкової кон'юнктури.

В процесі написання роботи автором було виявлено шляхи зміцнення фінансової стійкості підприємства, а на підставі проведеного дослідження - розроблено та обґрунтовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення фінансового менеджменту на підприємстві.

Крім того, вдосконалено методику розрахунку показників для визначення межі фінансової стійкості на основі оцінки ефективності грошових потоків підприємства.

Доцільним є використання одержаних автором результатів у навчальному процесі при викладанні дисциплін: “Фінанси”, “Фінанси підприємств”, “Фінансовий менеджмент”, “Фінансове планування”.

Виходячи з високого теоретичного рівня і практичного значення дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне рекомендувати внесені автором пропозиції щодо використання у системі фінансового менеджменту підприємства динамічної моделі оперативного коригування його фінансового плану залежно від змін ринкової кон'юнктури для практичного застосування фінансовими службами суб'єктів господарювання всіх форм власності.

Особистий внесок здобувача полягає в наступному:

- поглиблено й конкретизовано економічний зміст категорії “фінансова стійкість підприємства” як найважливішої складової забезпечення його конкурентних переваг;
- обґрунтовано методологічні та методичні засади організації фінансового менеджменту підприємства в умовах ринкової конкуренції;
- суттєво вдосконалено методику проведення експрес-аналізу оцінки фінансової стійкості підприємства в умовах зміни стратегічних та оперативних цілей його діяльності в конкурентному середовищі;
- обґрунтовано та запропоновано для використання у фінансовому менеджменті підприємства динамічну модель оперативного коригування фінансового плану підприємства залежно від змін ринкової кон'юнктури;
- уточнено механізм відбору потенційних контрагентів підприємства з метою забезпечення єдності основних завдань фінансового менеджменту підприємства.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: Третя Всеукраїнська науково-практична конференція “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2000); Науково-теоретична конференція “Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування” (м. Суми, 2000); “Актуальні проблеми економічного та гуманітарного розвитку України на межі тисячоліть” (м. Краматорськ, 2001).

Крім того, результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних

конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи.

Наукові публікації. Результати досліджень знайшли відображення у 5 наукових працях, які надруковані у фахових виданнях, загальним обсягом 2,0 д.а.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації - 171 сторінка, у т.ч. на 55 сторінках розміщені 30 таблиць, 7 ілюстрацій, 3 додатки і список використаних джерел зі 155 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “Методологічні та методичні засади забезпечення фінансової стійкості підприємства в умовах ринкової конкуренції” визначено сутність, чинники та завдання забезпечення фінансової стійкості підприємства в умовах конкуренції; розкрито особливості методичних підходів до оцінки фінансової стійкості підприємства в конкурентному середовищі; розглянуто інформаційне забезпечення процесу оцінки фінансової стійкості підприємства.

Процес переходу до ринкової економіки в Україні та формування ринкових структур вимагають нових підходів до дослідження проблем організації та використання фінансових ресурсів підприємства. У складних умовах вітчизняного податкового клімату, кризи платежів, уповільнення реформ у виробничій та соціальній сферах, цілі підприємства можуть мати різну спрямованість щодо одержання і розподілу прибутку та збільшення доходів. Фінансовою запорукою ефективної діяльності підприємства в ринкових умовах повинно бути забезпечення його фінансової стійкості, оптимальний рівень якої підтримується за допомогою універсальних методів, вироблених ринковою практикою і об'єднаних через науку фінансового менеджменту в струнку та ефективну в практичному відношенні систему.

Дослідження чинників фінансової стійкості, викладених у сучасній вітчизняній і зарубіжній економічній літературі, базується на комплексній моделі оцінки фінансового стану підприємства (рис. 1).

Забезпечення фінансової стійкості підприємства належить до числа найважливіших складових формування конкурентних переваг, тому що недостатня фінансова стійкість може призвести до зниження платоспроможності підприємства і втрати ним стратегічних орієнтирів подальшого розвитку, а надлишкова - перешкоджатиме ефективній діяльності з причини незбалансованої та обтяжливої структури активів.

Таким чином, фінансова стійкість повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, що відповідає вимогам ринку і задовольняє потреби розвитку підприємства.

Традиційні методи оцінки фінансової стійкості базуються на використанні фінансових коефіцієнтів, які розраховуються на основі відповідних статей балансу підприємства. Обчислені коефіцієнти потім зіставляються з їх нормативними значеннями.

В процесі дослідження доведено, що застосування традиційних методів аналізу часто є недостатнім для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства в умовах динамічного конкурентного середовища, тому об'єктивно існує потреба пошуку нових методів оцінки фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

У другому розділі роботи “Організація управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах ринкової конкуренції” проведено комплексний аналіз основних підходів до аналізу фінансової стійкості підприємства, а також основних заходів щодо подолання фінансової кризи; запропоновано нові підходи до оцінки фінансового стану підприємства в умовах зміни стратегічних та оперативних цілей його діяльності в конкурентному середовищі.

Підприємство є складно організованою системою, що передбачає функціонування багатьох підсистем. З цієї причини оцінка стійкості його фінансового стану повинна базуватися на використанні комплексного підходу.

На наш погляд, поліпшення фінансового стану підприємства, в т.ч. забезпечення належної фінансової стійкості, базується на вдосконаленні механізму управління фінансами, що відіграє виключну роль у системі антикризового управління підприємством і передбачає застосування широкого кола заходів у короткостроковій, середньо- та довгостроковій перспективах (табл. 1).

Процес підвищення рівня фінансової стійкості підприємства, що перебуває в кризовому стані, можна поділити на три етапи.

На першому етапі невідкладним завданням у системі заходів щодо забезпечення фінансової стабілізації підприємства є усунення проявів неплатоспроможності для підприємств, які втратили конкурентні переваги з метою запобігання виникненню процедури банкрутства. Мета цього етапу вважається досягнутою, якщо обсяг надходжень грошових коштів вище порівняно з обсягами невідкладних фінансових зобов'язань в короткостроковому періоді. На цьому етапі значення фінансових коефіцієнтів, таких як коефіцієнти ліквідності, забезпеченості власними оборотними коштами і т. ін. повинно відповідати нормативному рівню.

Систему заходів, що застосовується підприємством на першому етапі реалізації стратегії подолання нестійкості, з огляду на її спрямованість на короткострокову перспективу називають оперативним механізмом фінансової стабілізації. Він належить до захисної реакції підприємства і передбачає різке скорочення витрат (постійних і змінних), зменшення внутрішніх і зовнішніх фінансових зобов'язань, збільшення грошових активів, скорочення розмірів поточних вимог і ліквідних активів (з метою їх негайної конвертації у грошову форму). Головним змістом оперативного механізму фінансової стабілізації є забезпечення збалансування грошових активів та короткострокових зобов'язань підприємства.

З метою забезпечення платоспроможності підприємства, на нашу думку, доцільною є реалізація системи заходів щодо фінансового оздоровлення, спрямованих на:

1) збільшення ліквідності оборотних активів з метою забезпечення зростання позитивного грошового потоку в короткостроковому періоді, в т.ч.:

- прискорення інкасації дебіторської заборгованості;
- скорочення періоду надання товарного (комерційного) кредиту;
- введення системи цінових знижок при здійсненні готівкового розрахунку за продукцію, що реалізується, та диференційованих залежно від термінів надходження платежів;
- зниження розміру страхових запасів товарно-матеріальних цінностей;
- уцінка видів запасів товарно-матеріальних цінностей, що не є високоліквідними, до рівня ціни попиту із забезпеченням їх наступної реалізації;

2) часткове деінвестування необоротних активів з метою забезпечення зростання надходження грошових коштів в короткостроковому періоді, в т.ч.:

- реалізація високоліквідної частини довгострокових фінансових інструментів інвестиційного портфеля;

- продаж устаткування, що не використовується, за цінами попиту;
 - оренда устаткування, що раніше було заплановано до придбання, в процесі оновлення основних засобів;
- 3) прискорене скорочення обсягів короткострокових фінансових зобов'язань, що забезпечить зниження обсягів видатків грошових коштів в короткостроковому періоді:
- пролонгація короткострокових фінансових кредитів (бажано без зростання відсотків);
 - реструктуризація портфеля короткострокових фінансових кредитів з переоформленням окремих з них у довгострокові (бажано без зростання відсотків);

**Заходи щодо вдосконалення управління фінансами підприємства
в умовах ринкової конкуренції**

Тривалість періоду	Етап	Спрямованість механізму	Головна мета	Комплекс заходів
Коротко-строкова перспектива	неплатоспроможності у разі втрати напрямками діяльності; § активів; § дисципліни; § фінансової відповідальності та фінансового контролю.	Подолання фінансової нестійкості часткове деінвестування оборотних активів; § скорочення обсягів поточних зобов'язань; § запровадження методів бюджетування для оперативного коригування грошових потоків; § посилення	Оперативний	Усунення проявів § різке скорочення витрат за всіма збільшення обсягів ліквідних підвищення рівня фінансової
Середньо-строкова перспектива	генерують неплатоспроможність, оптимізація витрат; § виробничо-господарської діяльності; § доходу і т. ін.	Відновлення фінансової стійкості адаптація до умов діяльності в конкурентному середовищі контроль за стабільним надходженням коштів від реалізації продукції; § забезпечення достатнього рівня ліквідності та платоспроможності; § поступове погашення старих боргів; § оптимізація цінової, податкової політики з метою збільшення операційного	Тактичний	Усунення причин, що § вдосконалення фінансового плану, підвищення рентабельності
Довго-строкова перспектива	фінансової стійкості підприємства структури підприємства; § забезпечення оптимальної структури балансу; § самофінансування.	Досягнення стійкого фінансового стану до впливу зовнішніх факторів конкурентного середовища розробка стратегічного фінансового плану; § зменшення вартості капіталу; §	Стратегічний	Забезпечення § вдосконалення організаційної диверсифікація діяльності та організація діяльності на принципах

- збільшення терміну товарного (комерційного) кредиту, що надається постачальниками;
- відстрочка розрахунків за окремими формами внутрішньої кредиторської заборгованості;
- зниження рівня заробітної плати робітникам або збереження її на тому ж рівні за рахунок скорочення штату працівників.

З метою прискорення інкасації дебіторської заборгованості необхідно розглянути можливості застосування таких форм її рефінансування як факторинг, облік або дисконтування векселів, форфейтинг.

Одним із першочергових заходів щодо подолання неплатоспроможності на підприємстві повинно стати впровадження системи планування надходження та витрачання грошових коштів у розрізі окремих видів діяльності, а також різних типів центрів відповідальності з метою здійснення ефективного управління грошовими потоками підприємства, оперативного фінансування, своєчасного виконання розрахункових і платіжних зобов'язань, а також визначення поточних змін платоспроможності підприємства.

На наступному етапі ставиться мета забезпечення стійкого фінансового стану підприємства в середньостроковій перспективі, що має проявлятися в стабільному надходженні коштів від реалізації, достатньому рівні ліквідності активів, підвищенні рентабельності продукції до 3-5 %. Цей етап прийнято називати “Відновленням фінансової стійкості”, оскільки він спрямований на усунення причин, що генерують неплатоспроможність. При цьому оцінюється можливість залучення додаткових внутрішніх джерел фінансування, припинення штрафних санкцій за прострочену кредиторську заборгованість, забезпечення достатності фінансових ресурсів для покриття поточних зобов'язань, що виникають знову, поступове погашення старих боргів.

Механізм фінансового управління, що використовується на другому етапі реалізації стратегії подолання фінансової нестійкості підприємством, називається тактичним. Він являє собою комплекс заходів щодо реалізації можливостей підприємства додатково генерувати грошові потоки в обсягах, що перевищують обсяги витрат.

Збільшення обсягу власних фінансових ресурсів на підприємстві може бути забезпечено за рахунок оптимізації цінової політики з метою забезпечення додаткового операційного доходу, скорочення суми постійних витрат, зниження рівня перемінних витрат, проведення прискореної амортизації активної частини основних засобів з метою отримання додаткових коштів, своєчасної реалізації майна, що має високий рівень зносу або не використовується тощо.

Головним напрямком забезпечення підприємством точки фінансової рівноваги з огляду на значну обмеженість можливостей збільшення обсягу власних фінансових ресурсів у кризових умовах є скорочення обсягу споживання цих ресурсів, яке може бути досягнуто шляхом впровадження наступних заходів:

- зниження інвестиційної активності підприємства у всіх його формах;
- забезпечення оновлення операційних необоротних активів переважно за рахунок їх оренди або лізингу;
- скорочення обсягів програми участі найманих працівників у прибутках, зокрема, зменшення преміальних виплат за рахунок цього джерела;
- відмова від зовнішніх соціальних та інших програм підприємства, що фінансуються за рахунок його прибутків.

На заключному, третьому етапі досягається стійкий фінансовий стан підприємства у довгостроковій перспективі. Для цього необхідне створення оптимальної структури балансу та фінансових результатів на підставі розробки стратегічного плану розвитку підприємства,

забезпечення стійкості фінансової системи підприємства до несприятливих зовнішніх факторів конкурентного середовища за умови досягнення високих темпів зростання його операційної діяльності.

Оскільки здійснення фінансового оздоровлення підприємства є завданням комплексним і досить складним, доцільним може стати проведення його реструктуризації. Вона, зокрема, може бути спрямована на зміну організаційної структури підприємства, тобто виділення допоміжних виробництв та деяких виробничих дільниць.

У третьому розділі роботи “Вдосконалення управління фінансами підприємств в умовах ринкового та неринкового конкурентного середовища” запроваджено динамічну модель оперативного коригування фінансового плану підприємства залежно від змін ринкової кон’юнктури; розроблено та обґрунтовано систему вибору потенційних контрагентів з метою забезпечення єдності оперативних і стратегічних завдань фінансового менеджменту підприємства; запропоновано методика розрахунку показників для визначення межі безпеки з метою оцінки ефективності грошових потоків підприємства.

Економічне зростання можна розглядати як збалансовану в часі фінансову стійкість. Це досить близькі поняття, але якщо економічне зростання більшою мірою пов’язане з темпами розвитку, то фінансова стійкість - з точкою фінансової рівноваги. Якщо в поточному періоді встановлюються пропорції, що гарантують стійкий розвиток, то ці пропорції, збалансованість та фінансова стійкість зберігаються і в наступних періодах. Внаслідок цього умова забезпечення економічного зростання може використовуватись як цільова функція досягнення або відновлення фінансової стійкості підприємства.

Таким чином, умовою досягнення фінансової стійкості є формування пропорцій стабільного розвитку підприємства, створення умов для досягнення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі, що обумовлює його економічне зростання, визначаючи тенденції та можливості подальшого розвитку та розширення.

Відповідно до визначених підходів до вдосконалення управління фінансами підприємства у разі втрати ним конкурентних переваг нами було визначено напрями оптимальної стратегії його розвитку, виходячи з досягнутих показників обсягів виробництва та реалізації продукції, а також зміни фінансового стану підприємства за умови додержання встановлених стратегічних параметрів (табл. 2).

Прогнозний розрахунок зміни основних фінансових показників підприємства, що наведений у табл. 2, здійснено на прикладі ДП ДАК “Хліб України” - “Сумського комбінату хлібопродуктів”. В процесі аналізу основним припущенням було незмінне співвідношення між обсягом поточних зобов’язань комбінату та доходом від реалізації, тобто передбачалося, що збережеться існуюча залежність між показниками реалізації та формуванням кредиторської заборгованості підприємством. Прогноз також не враховував можливості зміни податкової політики в Україні.

Таблиця 2

Прогноз зміни фінансових показників Сумського КХП на 2001 рік

Показники	Фактично у 2000 р., тис.	
	гн.	Прогноз на 2001 р., тис.
Рентабельність продажу, %	11,28	11,59
Рентабельність продукції, %	15,65	16,17
Рентабельність власного капіталу, %	0,11	1,43
Коефіцієнт автономії	0,5190	0,5570
Коефіцієнт фінансової незалежності	1,0789	1,2572

Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів	0,9269	0,7954
Коефіцієнт співвідношення оборотного та основного капіталу	0,8919	0,7765
Коефіцієнт маневреності власних коштів	- 0,0185	- 0,0106
Власні оборотні кошти, тис. грн.	- 165,5	- 95,8
Частка оборотних активів у доході від реалізації, %	68,46	57,72
Частка поточних зобов'язань у доході від реалізації, %	69,86	58,5
Коефіцієнт капіталізації прибутку, %	76,00	54,00

Основними пропозиціями щодо коригування фінансового плану підприємства на 2001 р., на нашу думку, є наступні:

- враховуючи планове скорочення чисельності персоналу підприємства, переглянути планові показники фонду оплати праці з метою приведення темпів його зростання у відповідність до темпів зростання показників продуктивності праці та внести відповідні зміни у планові показники витрат;
- переглянути показники адміністративних витрат та витрат на збут, що заплановані на 2001 р., з метою їх мінімізації;
- розробити систему заходів стосовно економії електроенергії, палива, телефонно-телеграфних витрат тощо з метою забезпечення виконання переглянутих показників витрат;
- переглянути планові пропорції розподілу чистого прибутку підприємства з метою максимізації сум, що реінвестуються у виробництво.

З урахуванням обсягів виявлених резервів, на наш погляд, необхідно розглядати три варіанти коригування фінансового плану комбінату на 2001 р., що окреслюють межі зміни витрат підприємства при постійних та переглянутих пропорціях розподілу прибутку, дотримання яких дозволить відновити фінансову стійкість (табл. 3):

1. Зниження собівартості реалізованої продукції та мінімізація адміністративних витрат при збереженні планових пропорцій розподілу прибутку.
2. Зниження статей витрат лише за рахунок перегляду витрат на оплату праці при переглянутих пропорціях розподілу прибутку.
3. Зниження собівартості реалізованої продукції та мінімізація адміністративних витрат при переглянутих пропорціях розподілу прибутку.

Розглянемо варіанти коригування фінансового плану в межах моделі усталеного економічного зростання (табл. 3).

Прогнозні розрахунки свідчать, що впровадження будь-якого з запропонованих варіантів, заснованих на підвищенні частки відрахувань від чистого прибутку до фонду накопичення до рівня 75 %, дозволять підприємству досягти зростання власного капіталу приблизно на 2,5 % за рік, що відповідає запланованим темпам зростання доходу від реалізації. Така динаміка збільшення власного капіталу супроводжуватиметься підвищенням рентабельності реалізації продукції, поліпшенням структури капіталу підприємства та незначним уповільненням оборотності його активів.

Порівнюючи варіанти 1 та 3, можна зробити висновок, що перегляд пропорцій розподілу прибутку додатково до скорочення витрат за всіма виявленими резервами дозволяє знизити рівень фінансового ризику, залишивши інші коефіцієнти моделі майже без змін.

Найкращі результати відповідають варіанту 3, який забезпечує найвищі темпи зростання власного капіталу за найнижчого рівня фінансового ризику.

Характерною рисою фінансово-господарських процесів на сьогоднішній день залишається наявність бартерних операцій та реалізації продукції з відстрочкою платежів; все більшу роль відіграє такий вид майнового ризику як ризик ненадійності потенційних контрагентів. В сучасних умовах економічної нестабільності він може виявлятися як в

торгово-реалізаційних, так і в орендних операціях. В обох випадках підприємство суттєво ризикує власним майном - продукцією або основними засобами.

Таблиця 3

**Розрахунок темпів зростання власного капіталу
на основі моделі усталеного розвитку**

Показники	Базовий варіант за фінпланом Оптимізація стратегії			
	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3	
<i>Вихідні показники для розрахунку</i>				
Дохід від реалізації, тис. грн.	12250,0	12250,0	12250,0	12250,0
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	10208,0	10208,0	10208,0	10208,0
Чистий прибуток, тис. грн.	129,5	326,9	296,1	326,9
Відрахування в ДАК "Хліб України", тис. грн.	9,8	22,9	16,3	14,8
Обсяг участі працівників в розподілу прибутку, тис. грн.	59,2	65,4	50,0	124,2
Обсяг прибутку, що спрямовується на виробничий розвиток, тис. грн.	179,8	222,1	245,2	69,7
Вартість активів, тис. грн.	17567,0	16285,4	16327,7	16350,8
у т. ч. оборотних, тис. грн.	8462,0	7180,4	7222,7	7245,8
Власний капітал, тис. грн.	9009,2	9119,3	9161,6	9184,7
Позиковий капітал, тис. грн.	8557,8	7166,2	7166,2	7166,2
<i>Розрахункові коефіцієнти моделі</i>				
Коефіцієнт рентабельності реалізації продукції	0,0127	0,0320	0,0320	0,0290
Коефіцієнт капіталізації чистого прибутку	0,5382	0,5500	0,7500	0,7500
Коефіцієнт фінансового лівереджу	1,9499	1,7858	1,7802	1,7822
Коефіцієнт оборотності активів	0,5811	0,6268	0,6252	0,6243
<i>Результати розрахунку оптимальних темпів зростання власного капіталу на 2001 р.</i>				
Темп зростання власного капіталу, одиниць	0,0077	0,0197	0,0267	0,0242
Темп зростання власного капіталу, %	0,7737	1,9716	2,6694	2,4240
Коефіцієнт еластичності темпу зростання власного капіталу від коефіцієнта рентабельності реалізації	0,61	0,62	0,84	0,83

Таким чином, виникає проблема оперативного розпізнання, попередження і мінімізації таких ризиків. Серед способів вирішення зазначеної проблеми ключову роль повинна відіграти сучасна методологія фінансового менеджменту і відповідний фінансовий інструментарій бізнес-діагностики та попередження майнових і фінансових ризиків.

У західній фінансовій практиці проблема оцінки надійності потенційних контрагентів вирішується за допомогою так званих "Схем Дюпона" (Du Pont System of financial analysis), що використовуються, зокрема, в методиках досліджень UNIDO (United Nations Industrial Development Organization) і Світового банку. В основі даної методики лежить система

поглибленого інтегрального аналізу фінансової діяльності підприємства, яка передбачає розбиття показника “коефіцієнт рентабельності активів” на ряд інших показників його формування, що утворюють єдину систему.

Однак фінансові запобіжні і діагностичні прогнози, що повністю ґрунтуються на західних моделях, на наш погляд, не можуть забезпечити реальності отриманих результатів в умовах вітчизняної економіки. Кількісні значення та сила впливу факторних показників в умовах українського ринку істотно відрізняться від критеріальних значень, характерних для країн з розвинутою економікою.

Серед причин цього, в першу чергу, слід назвати інші темпи економічного розвитку, інші фази макроекономічного циклу, а також фондо-, енерго- і трудомісткість виробництва, продуктивність праці, податковий та інвестиційний клімат. Крім того, в Україні інші темпи інфляції та засоби її стримування, інші етичні підходи в плані організації бізнесу, а також відсутність у більшості підприємств ринкової історії.

Таким чином, названі вище причини не дозволяють механічно переносити застосування західного фінансового інструментарію для умов українського ринку. Тому виникає необхідність використання нових підходів до оцінки ризику надійності потенційних контрагентів з урахуванням вітчизняних умов.

Методика, що була запропонована нами, базується на визначенні інтегральних показників, з допомогою яких дається оцінка двом, трьом і більше взаємозв'язаним (в основному, якісним) чинникам. Інтегральний показник розраховується з добутоків відповідних чинників:

$$I = \sqrt[n]{K_1 \times K_2 \times K_3 \times \dots \times K_n}$$

де I - інтегральний показник;

$K_1, K_2, K_3, \dots, K_n$ - відносні значення досліджуваних чинників;

n - кількість досліджуваних чинників.

Кожен чинник, що впливає на значення результативної ознаки, може включати ряд складових, які, в свою чергу, виступають самостійними факторами з більшою чи меншою мірою впливу. Іншими словами, чинники можуть бути першого, другого, третього, ..., n -го порядку.

З метою забезпечення достатньої глибини дослідження всіх сторін діяльності відібраних об'єктів та достовірності необхідних результатів інтегральні показники розраховуються за 4 напрямками:

1. Інтегральний індикатор виробничо-комерційних можливостей дає узагальнюючу характеристику можливостей контрагента в плані виробничої та маркетингової діяльності, а також гарантій виконання договірних зобов'язань через оцінку виробничих потужностей і рівня організації маркетингу.
2. Інтегральний індикатор фінансової стійкості характеризує фінансовий стан і рівень платоспроможності.
3. Інтегральний індикатор ділової активності узагальнює показники швидкості обороту всіх засобів підприємства.
4. Інтегральний індикатор прибутковості свідчить про ефективність виробничої та комерційної діяльності.

Кожний із чотирьох індикаторів є числовим значенням факторної ознаки. Як результативний чинник тут виступає співвідношення виручки до кредиторської заборгованості, як можливість відповідати по зобов'язаннях за рахунок виручених грошових надходжень. Беручи до уваги той факт, що більшість найбільш вірогідних потенційних партнерів мають безперервний цикл виробництва, такий показник одночасно певною мірою

характеризуватиме платоспроможність контрагента на певну дату.

Можливості програмного забезпечення відкривають нові перспективи для застосування методів математичної оптимізації у фінансово-економічній сфері, роблячи їх доступними широкому колу фахівців. Використання цих методів дозволить вчасно виявляти симптоми фінансової неспроможності, що сприятиме зміцненню фінансової стійкості господарських суб'єктів.

Застосування табличних процесорів для визначення межі безпеки з метою оцінки ефективності грошових потоків підприємства дозволяє автоматизувати проведення розрахунків, а також здійснити їх моделювання, істотно підвищуючи ефективність фінансового аналізу і достовірність його результатів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні та запровадженні нових підходів до управління фінансами підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Основні висновки дисертаційного дослідження полягають у наступному:

1. Нова парадигма соціально-економічних відносин, що формується в Україні в сучасних умовах, потребує активізації теоретичних досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми забезпечення ефективного фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах, які б враховували особливості їхньої операційної та фінансової діяльності і необхідність створення умов прискореної їх адаптації до вільної ринкової конкуренції.
2. Сучасне підприємство являє собою організаційно й економічно відокремлену, відносно самостійну систему. Воно є складним виробничо-господарським і соціально-економічним комплексом. Успіх діяльності підприємства значною мірою залежить від стійкості його фінансової системи, яка створюється та розвивається на сьогоднішній день вже в нових умовах господарювання, що характеризуються розвитком ринкових відносин, становленням конкурентного середовища в національній економіці.
3. В основі досягнення внутрішньої стійкості підприємства лежить своєчасне та гнучке управління внутрішніми факторами його діяльності, тобто головна роль в системі антикризового управління повинна належати широкому застосуванню внутрішніх механізмів фінансової стабілізації.
4. На підприємстві з метою подолання фінансової нестійкості та зміцнення конкурентоспроможності доцільним є використання комплексного підходу до вдосконалення управління фінансами. Основною спрямованістю комплексу запропонованих заходів є:
 - у короткостроковій перспективі - усунення проявів неплатоспроможності у разі втрати конкурентних переваг;
 - у середньостроковій - усунення причин, що генерують неплатоспроможність та адаптація до умов діяльності в конкурентному середовищі;
 - у довгостроковій - забезпечення фінансової стійкості підприємства до впливу зовнішніх факторів конкурентного середовища.
5. З метою прискорення інкасації дебіторської заборгованості необхідно розглянути можливості застосування таких форм її рефінансування як факторинг, облік або дисконтування векселів, форфейтинг. Поряд із цими заходами необхідним є поліпшення маркетингової стратегії, спрямованої на пошук нових споживачів і розширення обсягів продажу.

6. З метою забезпечення єдності оперативних і стратегічних завдань фінансового менеджменту на підприємстві доцільним є використання методики відбору потенційних контрагентів, що базується на визначенні інтегральних показників, за допомогою яких дається оцінка двом, трьом і більше взаємопов'язаним (в основному, якісним) чинникам.
7. Застосування табличних процесорів і, зокрема, пакета прикладних програм MS Excel для визначення межі безпеки з метою оцінки ефективності грошових потоків підприємства, дозволяє автоматизувати проведення розрахунків, а також здійснити їх моделювання, істотно підвищуючи ефективність фінансового аналізу і достовірність його результатів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Овчаренко Р.В. Планування собівартості продукції машинобудування як елемент фінансового менеджменту підприємств // Вісник Української академії банківської справи. - 2000. - № 2. - С. 53-56, 0,5 д.а.
2. Овчаренко Р.В. Исследование существующих подходов к оценке рыночной конкурентоспособности предприятия // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 4. - Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД: Ініціатива, 2000. - С. 218-225, 0,5 д.а.
3. Овчаренко Р.В. Современные представления о рыночной конкурентоспособности предприятия // Актуальні проблеми економіко-гуманітарного розвитку України на межі тисячоліть. - Краматорськ: КЕГІ, 2001. - С. 77-83, 0,4 д.а.
4. Овчаренко Р.В. Оцінка ринкової конкурентоспроможності підприємства // Теорії мікро-макроекономіки: Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу і аспірантів. - Київ: Академія муніципального управління, 2001. - С. 152-155, 0,2 д.а.
5. Овчаренко Р.В. Інформаційне забезпечення та методичні основи оцінки фінансової стійкості підприємства // Банківська справа. - 2001. - № 4. - С. 58-60, 0,4 д.а.

АНОТАЦІЯ

Овчаренко Р.В. Управління фінансами підприємств в умовах ринкової конкуренції. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 - фінанси, грошовий обіг і кредит. - Українська академія банківської справи, Суми, 2001.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню проблеми забезпечення ефективного фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах з урахуванням особливостей їхньої операційної та фінансової діяльності і необхідності створення умов прискореної адаптації до умов вільної ринкової конкуренції. У роботі поглиблено та конкретизовано економічний зміст категорії "фінансова стійкість підприємства" як однієї з найважливіших складових забезпечення його конкурентних переваг, обґрунтовано методологічні та методичні засади організації фінансового менеджменту підприємства в умовах ринкової конкуренції, суттєво вдосконалено методику проведення експрес-аналізу оцінки фінансової стійкості підприємства з урахуванням стратегічних та оперативних цілей його діяльності в конкурентному середовищі.

Автором уточнено механізм відбору потенційних контрагентів з метою забезпечення єдності основних завдань фінансового менеджменту підприємства.

В роботі вдосконалено методику розрахунку межі фінансової стійкості на основі аналізу ефективності грошових потоків підприємства.

Ключові слова: фінанси підприємств, конкуренція, фінансовий менеджмент, фінансова

стійкість, фінансовий план, баланс, фінансові коефіцієнти.

АННОТАЦИЯ

Овчаренко Р.В. Управление финансами предприятий в условиях рыночной конкуренции. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 - финансы, денежное обращение и кредит. - Украинская академия банковского дела, Сумы, 2001.

В диссертационной работе рассматриваются проблемы обеспечения эффективного финансового менеджмента на отечественных предприятиях с учетом особенностей их операционной и финансовой деятельности и необходимости создания условий скорейшей адаптации к условиям свободной рыночной конкуренции. В работе углубляется и конкретизируется экономическое содержание категории “финансовая устойчивость предприятия”, как одной из самых важных составляющих обеспечения его конкурентных преимуществ; обоснованы методологические и методические основы организации финансового менеджмента на предприятии в условиях рыночной конкуренции; существенно усовершенствована методика проведения экспресс-анализа оценки финансовой устойчивости предприятия в условиях изменения стратегических и оперативных целей его деятельности в конкурентной среде.

Автором уточнен механизм отбора потенциальных контрагентов с целью обеспечения единого комплекса основных задач финансового менеджмента предприятия. Данная методика основывается на определении интегральных показателей, с помощью которых дается оценка двум, трем и более взаимосвязанным (в основном качественным) факторам. Интегральный показатель рассчитывается путем извлечения корня из произведения соответствующих факторов.

На основе комплексного исследования и анализа динамики основных показателей, которые определяют уровень финансовой устойчивости предприятия, автор конкретизировал методологические подходы к количественной и качественной оценке финансовой устойчивости предприятия в условиях рыночной конкуренции. В ходе написания работы рассмотрен механизм улучшения финансового состояния предприятия, находящегося в кризисном состоянии, путем проведения комплекса мероприятий на различных этапах его финансового оздоровления с целью улучшения его конкурентных позиций на рынке.

Используя табличные процессоры, в частности пакет прикладных программ MS Excel, автор предложил методику расчета показателей для определения предела безопасности с целью оценки эффективности денежных потоков предприятия.

Ключевые слова: финансы предприятий, конкуренция, финансовый менеджмент, финансовая устойчивость, финансовый план, баланс, финансовые коэффициенты.

SUMMARY

Ovcharenko R.V. The corporate finance management in terms of market competitiveness. - Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic science degree in speciality 08.04.01 - finance, money turnover and credit. - Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2001.

The dissertation is devoted to the scientific research of the problems of maintenance of the effective financial management at the Ukrainian enterprises. The specificity of their operational and financial activity and the necessity of their prompt adaptation to the conditions of free market competitiveness are considered. The economic content of category “financial stability of the enterprise” is concreted. Also the methodological and methodical essentials of organization of

financial management at the enterprise in terms of the market economy are justified.

The methods of conducting of the express-analysis to estimate the financial stability of the enterprises in terms of changing of their strategic and operating goals are proposed in the dissertation.

The author specifies the mechanism of selection of the enterprise potential counterparts to maintain the unified complex of the most important problems of the enterprise financial management.

On the basis of complex research and analysis of dynamics of the general parameters, which determine the level of financial stability of the enterprise, the author has given the quantitative and qualitative evaluation of financial stage of the concrete enterprise and the recommendations of its improvement.

Key words: corporate finance, competitiveness, financial management, financial stability, financial plan, balance, financial coefficients.